

Nyrup í trupulleikum

Danska stjórnin er hart trýst í málinum um dómaraþingina, og endin kann gerast, at hon noyðist at slaka móttvegis færoyingum. Men so mugu færoyingar gera dænum greitt, at kanningin eisini skal fevna um leiklutin hjá almennu myndugleikunum, bæði í Færoyum og í Danmark. Annars kann stjórnin drukna málið í juridiskum smálutum.

Í hesi greinini verður grundarlagið undir fastlæstu stöðuni í málinum viðgjört, og víst verður á, hvørjar møguleikar færoyingar hava fyrri at fáa dómaraþingina framda

Kreppan millum Færoyar og Danmark, orsakað av færoyska krávinum um dómaraþingina, hevur av álvara skapt røring í donskum politiki. Konservativ flokkurin er knappliga farin í part við Nyrup-stjórnini og klandrast nú alment við vinstra-flokkinn. Donsku fjølmiðlarnir finnst ikki longur bert at færoyingum, men snara í staðin kíkaranum móti stjórnini, Den Danske Bank, Figgjareftirlitinum og Figgjargrunnum frá 1992.

Í Færoyum er liv komið aftur í lögtingið, og tað týst sum skilnaðurin millum flokkarnar í Færoyum er um at hvørva: Semjur millum persónar verða gjørdar tvørturum flokksmark, og ósemjur millum flokksfelagar verða almennakunngjørdar í fjølmiðlunum.

Men hvørjar eru orsøkirnar til hetta? – Og hvat býr undir staðutanini hjá donsku og færoysku politikanum?

Danska stöðan móttvegis Færoyum

Fyrri at fáa greiði á tí politiska spæli, sum leikar millum Danmark og Færoyar, noyðast vit at hyggja at sambandinum millum Færoyar og Danmark uttan kenslubomar niðurstøður. Danir eru hvørki harðrændir koloniharrar ella demokratiskir einglar. Teimum dæmar væl at vísa á ríkisfelagsskapin, sum dæmi um eitt fyrirmyndarligt samstarv millum smátjóðir og eitt móðurland, bygt á virðing fyrri hvørjum øðrum. Men tá saman kemur, hava víðurskiftini millum Færoyar og Danmark altíð snúð seg um strategisk áhugamál hjá dænum:

– Færoyar hava havt stórpólitiskan týðning fyrri danskan hernaðar- og uttanríkispolitik.

– Færoyar hava havt týðning fyrri donsk handelsáhugamál móttvegis Stórabretlandi.

– Tey bæði færoysku fólkatingsumboðini hava havt ein ávísan týðning fyrri danskan innanríkispolitik.

Harafurimóti hava danskir politíkarar ongan tíð havt nakran serligan áhuga fyrri teimum politiskum víðurskiftunum millum Færoyar og Danmark, og teir hava als ongan áhuga havt fyrri teimum innanhýsis víðurskiftunum í Færoyum. Hetta varð eisini staðfest við Heimastýrisslóginu: Færoyingar kundu gera sum teimum lysti, bara tað ikki nernaði strategisk áhugamál hjá dænum. Eitt dæmi

um hetta var tá færoyingar víldu flyta fiskimarkið út, og danir aftraðu seg vegna donsk handelsáhugamál móttvegis bretum.

Tað einasta dæmi um, at danskir politíkarar eru komnir beinleiðis í neyð av Færoyum, er Klaksvíksstríðið í 50'unum. Hóast hetta fyrst og fremst var eitt innanhýsis færoyskt stríðsmál, gjørdist upplæggingin hjá tí donsku lögregluni víðagitin bæði í donskum og útlandskum fjølmiðlunum.

Málið gjørdist eisini tiltekið í Danmark, og síðani tá hava danskir politíkarar verið bebbareddir fyrri at seta seg aftur í eina slíka valdsstöðu móttvegis færoyingum. Í staðin hava danir stöðugt víst til heimastýrisslóginu, um nakað mál hevur tikið seg upp. Víðurskiftini við Færoyar vórðu fullkomiliga latin upp í hendurnar á embætismönnum (Ríkisumboðsmanninum og Ráðgevandi nevndini fyrri Færoyar).

Men í 1992 vendist alt upp og niður.

Danska bjargingarætlanin

Tá danska stjórnin gjørdist greið um, hvussu umfatandi kreppan í Færoyum var, gjørdust Færoyar knappliga ein stórir trupulleiki fyrri donsk áhugamál. Danski figgjarmeinnurin var hart raktur av gølum, og hann toldi ikki nógv tap afturat. Eisini var stórir ófriður á europeiska gjaldoyrismarknaðinum, og trýstið móttvegis stjórnini vaks. Svenska krónan stóð seg t.d. ikki móti trýstinum: Hon fall um 20%, og úrslitið varð ein álvarsom búskaparkreppa. Tað góða búskaparliga umdæmið og kreditvirðið, sum Danmark hevði í figgjarmeinum, var í vanda. Tann danska stjórnin noyðist tí at endurskoða víðurskiftini við Færoyar og gera ætlanir at leggja upp fyrri einum færoyskum skráddi móttvegis umheiminum.

Tað er ongin sum helst ivi um, at danska stjórnin longu eftir vitjanina hjá Figgjareftirlitinum í Færoyum á sumri 1992, setti sær fyrri at finna eina samlaða loysn á "trupulleikanum Færoyar". Og henda loysn hevur sjálvandi verið strategisk í mun til danskan innanríkispolitik og til donsk aljóða figgjaraáhugamál. Stjórnin hevur eftir øllum at dæma lagt dent á:

1. At tryggja sær eina loysn av færoysku bankakreppuni, ið ikki sá út sum ein beinleiðis peningain-

Nyrup ynskir ivaleyst færoyingar niður os norður. Tí ein dómaraþing kann kosta honum politisku karrieruna

sprenning í danska figgjarmeinum.

2. At seta Færoyar undir figgjarlaga umsitung, uttan at leggja seg út í opið politiskt stríð við tað færoyska heimastýrið.
3. At sleppa undan innanríkis- og innanríkispolitiskum trupulleikum í hesum sambandi.

Tað er heldur ongin ivi um, at danskir embætismenn beinanvegin eru farnir í holt við at kunna seg um stöðuna í Færoyum, har allir lutir í víðurskiftunum við Færoyar hava verið endavendir. Hetta hevur m.a. umfatað eina víðgerð av fyrimunum og vansom við eini færoyskari yvirtøku av undirgrundini, og svarið uppá, hví Schlüter knappiga læt færoyingum hana, skal ivaleyst finnast her.

Somuleiðis er tað í hesum tíðarskeiði at lagt verður uppfyri, hvat gerast skuldi,

tá Sjóvinnubankin fór fyrri bakka. Ætlanin hevur umfatað donsk lán til landskassan og eina trygd fyrri, at lænt peningurin varð nýttur til tað sum danir ynskta. Til hetta endamálið varð Figgjargrunnurin frá 1992 stovnaður, og kávað varð út yvir ætlanina við at senda IMF á kroppin á færoyingum.

Arvurin frá Schlüter

Sæð við donskum brillum, var onki lögdi í hesum ætlanum. Hetta var ivaleyst besti hátturin at verja donsk áhugamál, og færoyingar góðtøku jú eisini ætlanina.

Men tað er meiri ívasamt um táverandi Schlüter-stjórnin imyndaðu sær tær mögulegu avleiðingarnar av tí fyrstu færoysku bankabjargingini. Schlüter gjørdi just sum hann var vanur, við at sleppa sær undan beinleiðis ábyrgd og politiskum avleiðingum – tað kundu onnur taka sær av.

Í staðin fyrri eina greiða politiska staðutakan var ein teknokratisk loysn vald, har

tær praktisku avgerðirnar vórðu latnar upp í hendurnar á embætismönnum og serfrøðingum í nevndum, grunnum og í Figgjareftirlitinum. Harvið lat stjórnin eisini möguleikan frá sær at stýra gongdini politiskt, og í veruleikanum sá hon bert og góðkendi embætismannaloysnirnar.

Nyrup-stjórnin kom í somu stöðu, tá hon tók við stjórnarvaldinum. Nyrup arvaði tað færoysku kreppuna frá Schlüter, og samstundis arvaði hann bæði Richard Mikkelsen, embætismennin og Figgjareftirlitið.

Nyrup valdi at ætteleiða teknokratisku loysnina hjá fyrrverandi stjórnini, og hann slapp síðani at góðkenna loysnina við partabrevaumbýtinum, bankasamanleggingini, Færoya Fiskavirking o.s.fr.

Tær teknisku loysnirnar hjá serfrøðingum og embætismönnum gingu upp í eina hægri eind við donsk kapitaláhugamál. Men tær vórðu politiskt góðkendar av einum socialdemokratiskum forsetisráðherra og skuldskrivaðar tí færoyska skattgjalddarunum. Tað kann tí gerast ólukkálaga ringt hjá Nyrup at verja hetta politiskt, tá hann samstundis hevur fært seg fram við orðingum sum: "Respekt for det færøske hjemmestyre" og "i fællesskab finde fornuftige løsninger på den færøske krise". Enn verri gerst stöðan hjá Nyrup, um ein dómaraþing skuldi slær fast, at ongin verulig politisk kunning og ongar samráðingar fóru fram millum donsku stjórnina og færoyska heimastýrið um tær ætlaðu loysnirnar.

Tað sama er galdandi fyrri konservativa flokkinn, har fleiri av teimum núverandi politíkarunum sum ráðharrar í Schlüter-stjórnini hava verið uppi í teimum donskum ætlanunum. Hetta er ivaleyst orsøkin til, at tey konservativu ikki víldu brúka möguleikan til kanska at fáa felt Nyrup-stjórnina í kjalarværrinum á eina dómaraþing.

Færoyska bjargingarætlanin

Teir færoysku politíkararnir góðtøku tað danska uppskotið um at bjarga Sjóvinnubankanum við somu grundgevingum sum tann danska stjórnin. – Munurin var bert tann, at tað her snúði seg um færoysk áhugamál. Landsstýrið víldi sleppa undan einum skráddi í tí færoyska figgjarmeinum, og teir góðtøku tær

teknisku grundgevingarnar frá serfrøðingum um, at loysnin var tann rætta. Tær teknokratisku grundgevingarnar gingu eisini í hesum fyrri upp í eina hægri eind við kapitaláhugamálini í Færoyum, tí bjargingin gagnaði fyrst og fremst teimum stóru innskjótunum í Sjóvinnubankanum.

Hövuð færoyingar í staðin lagt dent á at hetta var eitt politiskt mál og at ein politisk loysn mátti finnast, so hevði stöðan verið ein heilt onnur. Tí ábyrgdin fyrri figgjarkervinum liggur jú sambært Heimastýrisslóginu hjá dænum, og teir hövdu verið noyðdir at finna eina loysn.

Men ongin politíkarari víldi rættliga taka stöðu til, at tað færoyska heimastýrið longu aftaná 6. oktober 1992 varð sett fullkomiliga til viks. Løgtingið og landsstýrið góðkendu avtaluna við danir, og heldur ikki tá landsstýrið á øðrum sinni bjargaði Sjóvinnubankanum vóru nøkur serlig mótmæli móti dænum at hoyra. Tann nýggja avtalan varð sostatt eisini politiskt góðkend í Færoyum – og ongin nevndi eittorð um Richard Mikkelsen.

Ikki fyrr enn eftir partabrevaumbýtið og eftir at Figgjargrunnurin hevði yvirtikið Færoya Banka í samband við nýggju kapitalinspræningina frá landskassanum, byrjaði rættlig mótsöða at taka seg upp. Orsøkin var, at tað nú stóð púra greitt, at Figgjargrunnurin fór at leggja seg út í ognarviðurskiftini í færoyska fiskiðnaðinum, samstundis sum Bygnaðarnevndin tók beinleiðis politiska avgerð um fiskiflotan við uppskotinum um handilskvotur. Hartil noyðdist lögtingið at góðtaka ein langan lista av øðrum krøvum frá dænum í sambandi við lánaavtalum.

Tað var uttan iva hetta, sum skapti tað politiska grundarlagið fyrri krávinum um dómaraþing, og hetta má haldast fyrri eyga, tá endamálið við kanningin skal víðgerast. Bankabjargingarnar snúgva seg nevnliga ikki bert um skuldina til tann danska statin fyrri keypti av Færoya Banka. Teir færoysku politíkararnir hava eisini góðkent at skuldarbinda tann færoyska skattgjalddaran fyrri milliarðir, vegna tann gamla Sjóvinnubankan.

Samstundis hava vit fingið stórar bygnaðarbroytingar í tí færoysku hövðsvinn-